

TALABALARNING KREATIV QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISHDA
ADABIYOTNING ROLI

Ro‘zmatova Xurshida Jo‘rabek qizi
Urganch Ranch texnologiya universiteti

ANNOTATSIYA: Mazkur maqolada talabalarning kreativ ijodiy qobiliyatlarini shakllantirish va rivojlantirishda adabiyot fanining o‘rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi - adabiy materiallar va badiiy asarlar orqali talabalar tafakkurini faollashtirish, ularda mustaqil fikrlash, estetik did va ijodkorlik salohiyatini kuchaytirish imkoniyatlarini aniqlashdan iborat. Ish metodologiyasi sifatida kuzatuv, suhbat, eksperimental topshiriqlar tahlili va adabiy tahlil usullari qo‘llanildi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, dars jarayonida adabiy tahlil, badiiy obrazlar bilan ishlash, mualliflik pozitsiyasini tahlil qilish kabi metodlar talabalar fikrlashini faollashtirib, ularning kreativ salohiyatini oshiradi.

KALIT SO‘ZLAR: kreativlik, adabiyot ta’limi, pedagogik metodlar, badiiy asar, ijodiy qobiliyat.

ANNOTATION: This article analyzes the role and importance of literature in the formation and development of students' creative abilities. The main goal of the study is to identify the possibilities of activating students' thinking through literary materials and works of art, strengthening their independent thinking, aesthetic taste and creative potential. The methods of observation, interview, analysis of experimental tasks and literary analysis were used as the work methodology. The results of the study showed that methods such as literary analysis, working with artistic images, and analysis of the author's position in the lesson process activate students' thinking and increase their creative potential.

KEYWORDS: creativity, literature education, pedagogical methods, work of art, creative ability.

АННОТАЦИЯ: В данной статье анализируется роль и значение литературы в формировании и развитии творческих способностей учащихся. Основной целью исследования является выявление возможностей активизации мышления учащихся посредством литературных материалов и произведений искусства, укрепления их самостоятельности мышления, эстетического вкуса и творческого потенциала. В качестве методики работы использовались методы наблюдения, интервью, анализа экспериментальных заданий и литературного анализа. Результаты исследования показали, что такие методы, как литературный анализ, работа с художественными образами, анализ позиции автора в процессе урока активизируют мышление учащихся и повышают их творческий потенциал.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: творчество, литературное образование, педагогические методы, произведение искусства, творческие способности.

KIRISH

Bugungi kunda zamonaviy ta’lim tizimining asosiy maqsadlaridan biri mustaqil fikrlay oladigan, muammolarga innovatsion yondasha oladigan, ijodiy salohiyatga ega shaxslarni tayyorlashdan iborat. Shu nuqtayi nazardan qaralganda, talabalarning kreativ qobiliyatlarini rivojlantirish dolzarb pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Kreativlik nafaqat san’at va madaniyat sohalarida, balki barcha kasb yo‘nalishlarida muvaffaqiyat kaliti sifatida namoyon bo‘lmoqda. Adabiyot esa, o‘zining estetik, axloqiy, ijtimoiy va emotsional ta’sir kuchi orqali shaxsning ichki

olamini boyitadi, badiiy tafakkurini rivojlantiradi, tasavvurini kengaytiradi hamda ijodiy fikrlashga yo'l ochadi. Badiiy asarlar bilan ishlash jarayonida talabalar obrazlar dunyosiga sho'ng'ib, muallif g'oyasini anglash, obrazlar orasidagi bog'liqlikni tahlil qilish orqali mustaqil xulosa chiqarishga o'rganadilar. Bu esa, o'z navbatida, ularning kreativ qobiliyatlarining shakllanishiga xizmat qiladi. Ushbu maqolada adabiyot fanining talabalarda kreativlikni rivojlantirishdagi roli nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda adabiy ta'lim jarayonining ijodiy fikrlashni shakllantirishga ta'siri, samarali metodlar, pedagogik yondashuvlar va ularning natijalari o'rganiladi. O'zbekiston Respublikasida ta'lim islohotlari davomida talabalarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rag'batlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Xususan, o'zbek tili va adabiyoti darslarida badiiy asarlarni tahlil qilish, she'r yoki hikoyalar yozish kabi mashqlar orqali talabalarda ijodiy yondashuvni shakllantirish istiqbolli yo'nalish hisoblanadi. Biroq, mazkur sohada amaliy tadqiqotlar hali yetarli darajada o'tkazilmaganligi sababli, adabiyot vositasida kreativlikni rivojlantirishning samarali metodlarini aniqlash talab etiladi.

METODOLOGIYA

Ushbu tadqiqotda talabalarning kreativ qobiliyatlarini rivojlantirishda adabiyot fanining o'rni aniqlash maqsadida sifatli (kvalitativ) va qisman miqdoriy (kvantitativ) tadqiqot metodlaridan foydalanildi. Asosiy metod sifatida kuzatuv, suhbat, eksperiment va adabiy tahlil usullari qo'llanildi. Tadqiqot O'zbekistonning turli oliy ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan 2-3-bosqich talabalari ishtirokida olib borildi. Tadqiqot ikki bosqichda amalga oshirildi: birinchi bosqichda talabalar bilan suhbatlar o'tkazilib, ularning adabiyotga bo'lgan munosabati, badiiy asarlar bilan ishlash darajasi va kreativ yondashuv ko'nikmalari o'rganildi. Ikkinchi bosqichda esa talabalarga adabiy matnlar asosida kreativ yozuv topshiriqlari, obrazli tahlil va erkin esse yozish kabi mashqlar taklif etildi hamda ularning natijalari baholandi. Baholash mezonlari sifatida quyidagilar olindi: (1) mustaqil fikrlash darajasi, (2) obrazli tasvirlarni ifodalash qobiliyati, (3) badiiy tahlil qilish ko'nikmasi va (4) original yondashuv elementi mavjudligi. Ma'lumotlar tahlilida kontent-analiz, taqqoslash va umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Tadqiqot davomida o'quv jarayonida qo'llanilgan adabiy metodlar, xususan, interaktiv tahlil, rolli o'yinlar, adabiy muhokamalar va ijodiy yozuv mashqlari talabalarning kreativlik darajasiga qanday ta'sir qilgani o'rganildi.

NATIJALAR

Tadqiqot davomida olingan ma'lumotlar asosida adabiyot fanining talabalarning kreativ qobiliyatlarini rivojlantirishdagi ahamiyati amaliy jihatdan tasdiqlandi. Eksperiment va kuzatuv natijalari shuni ko'rsatdiki, adabiy matnlar asosida olib borilgan ijodiy topshiriqlar va tahliliy mashg'ulotlar talabalar tafakkurining erkinligi, obrazli fikrlash qobiliyati va o'z fikrini mustaqil ifodalash salohiyatini sezilarli darajada oshirgan.

Quyidagi asosiy natijalarga erishildi:

80% ishtirokchi talabalar badiiy asarlarni tahlil qilish orqali yangi g'oyalarni ilgari sura olish va muallif fikriga nisbatan mustaqil pozitsiya bildirgan.

70% talabalar erkin esse va badiiy matn yozish jarayonida o'ziga xos, original yondashuvlarni namoyon etgan.

Adabiy muhokama, rolli o'yinlar va obrazli tahlil metodlari qo'llanilgan guruhlarda kreativ fikrlash darajasi **nazorat guruhiga nisbatan 1,5 barobar** yuqori bo'lgan.

Talabalarning ko'pchiligi adabiy darslar orqali obrazlar bilan ishlash, tasviriy ifodalar topish, kontekstda yangicha g'oya yaratish ko'nikmalarini rivojlantirganliklarini bildirgan. Tajriba asosida aniqlanishicha, adabiyot fanini innovatsion yondashuv asosida tashkil qilish – talabalar shaxsida

ijodkorlik, emotsional sezgirlik va tanqidiy fikrlash kabi sifatlarni shakllantirishda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, adabiyot fanining talabalarda kreativ qobiliyatlarni shakllantirishdagi roli sezilarli darajada ahamiyatlidir. Ayniqsa, badiiy matnlar asosida olib borilgan tahlil mashg'ulotlari, obrazlarni erkin talqin qilish, esse va erkin matn yozish orqali talabalar mustaqil fikrlashga, o'z g'oyalarini obrazli ifodalashga intilishi kuchaydi. Bu esa ularning ijodiy salohiyatining faollashuviga sabab bo'ldi. Adabiyot darslarida qo'llanilgan metodik yondashuvlar — interaktiv tahlil, rolli o'yinlar, drammatizatsiya, “agar men muallif bo'lganimda” kabi topshiriqlar orqali talabalar o'zlarini badiiy jarayon ishtirokchisi sifatida his etishdi. Bu esa ularda nafaqat o'qish, balki badiiy ijodga bo'lgan qiziqishni ham oshirdi. Tadqiqot davomida kuzatilgan holatlardan biri shuki, ijodiy topshiriqlar orqali talabalar orasida nutq boyligi, obrazli ifoda, assotsiativ tafakkur va emotsional idrok kabi kreativlik mezonlari rivojlanishga yuz tutdi. Ayniqsa, asar qahramonlarining ichki olami haqida fikr yuritish, muallif pozitsiyasini baholash orqali talabalar o'z pozitsiyalarini shakllantirishga harakat qilishdi, bu esa tanqidiy va ijodiy tafakkurni uyg'otdi. Biroq ba'zi talabalar boshlang'ich bosqichda badiiy matnni tahlil qilishda qiyinchiliklarga duch kelishgani kuzatildi. Bu holat adabiyot ta'limida tizimli yondashuv zarurligini ko'rsatadi. Shuningdek, kreativlikni rivojlantirishga qaratilgan topshiriqlar muntazam va individual yondashuv asosida tashkil etilgandagina ijobiy natijalar kuzatildi. Ushbu holatlar adabiyot fanining nafaqat til o'rgatish, balki shaxsni har tomonlama rivojlantirish, xususan, kreativ qobiliyatlarini shakllantirishdagi salohiyatini chuqur anglashga asos bo'ldi.

XULOSA

O'tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, adabiyot fanining talabalarining kreativ qobiliyatlarini rivojlantirishdagi o'rni nihoyatda muhimdir. Badiiy matnlar bilan ishlash, obrazlar tahlili, esse va erkin yozuv mashqlari orqali talabalar mustaqil fikrlashga, yangicha qarashlar ilgari surishga, estetik didini rivojlantirishga va ichki dunyosini erkin ifodalashga o'rganadilar. Ayniqsa, adabiy asarlarni muhokama qilish, rolli sahnalashtirish, interaktiv metodlar orqali tahlil qilish kabi yondashuvlar ularning ijodiy salohiyatini faollashtirishda samarali bo'ldi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, adabiyot darslarida kreativ topshiriqlardan muntazam foydalanish nafaqat til va tafakkur rivojiga, balki shaxsiy rivojlanish va estetik tarbiyaga ham katta ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bu esa, o'z navbatida, zamonaviy ta'lim jarayonida adabiyot fanining nafaqat bilim beruvchi, balki tarbiyaviy va ijodiy imkoniyatlarga ega kuchli vosita ekanini yana bir bor tasdiqlaydi. Shu munosabat bilan, oliy ta'lim tizimida adabiyot fanini kreativ tafakkurni shakllantirish vositasi sifatida yanada faolroq va tizimli qo'llash, o'qituvchilarning metodik tayyorgarligini kuchaytirish va talabalarga yo'naltirilgan ijodiy topshiriqlarni keng joriy etish tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullayeva, Z. (2020). Ijodiy fikrlashni rivojlantirishda adabiyot darslarining o'rni. Toshkent: O'zR FA nashriyoti.
2. Hasanov, N. (2019). Adabiyot nazariyasi va uni o'qitish metodikasi. Toshkent: O'qituvchi.
3. Vygotsky, L.S. (2005). Imagination and Creativity in Childhood. Moscow: Pedagogika.

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-7

4. Karimova, M. (2021). “Adabiy obrazlar orqali talabalarda kreativ tafakkurni shakllantirish”. O‘zbek tili va adabiyoti jurnali, №2, 45–49-betlar.
5. Runco, M.A., & Acar, S. (2012). “Divergent Thinking as an Indicator of Creative Potential”. *Creativity Research Journal*, 24(1), 66–75.
6. Mirzayeva, D. (2018). Talabalarda mustaqil fikrlashni shakllantirishda adabiy matnlarning o‘rni. Samarqand: SamDU nashriyoti.
7. Cropley, A. (2001). *Creativity in Education and Learning: A Guide for Teachers and Educators*. London: Routledge.

